

STÄMPELSTAMPAR I POSTMUSEUM

Robert Mattson

Stämpelsamlandet i Sverige är idag allmänt utbrett och en vedertagen form av samlande. Man kan också konstatera att detta samlande har blivit mycket populärt och många auktionsfirmor har nu återkommande specialauktioner med enbart stämplade filatelistiska objekt. Det har också blivit en »fluga» att samla stämplat från hemorten. Under hösten 1982 hölls ett hemortssamlarsymposium på Postmuseum, där ett 70-tal livaktiga hemortssamlare ventilerade sina synpunkter.

Stamp eller stämpel har samma ursprungsbetydelse — dvs betydelsen av stampa, som enligt Elias Wessén i »Våra ord» har en fornnordisk härkomst och troligen ytterst är av ljudmålade ursprung.

I denna artikel benämns stamp omväxlande med stämpel men i båda fallen åsyftas själva redskapet. I annat fall står stämpelavtryck för undvikande av förväxling.

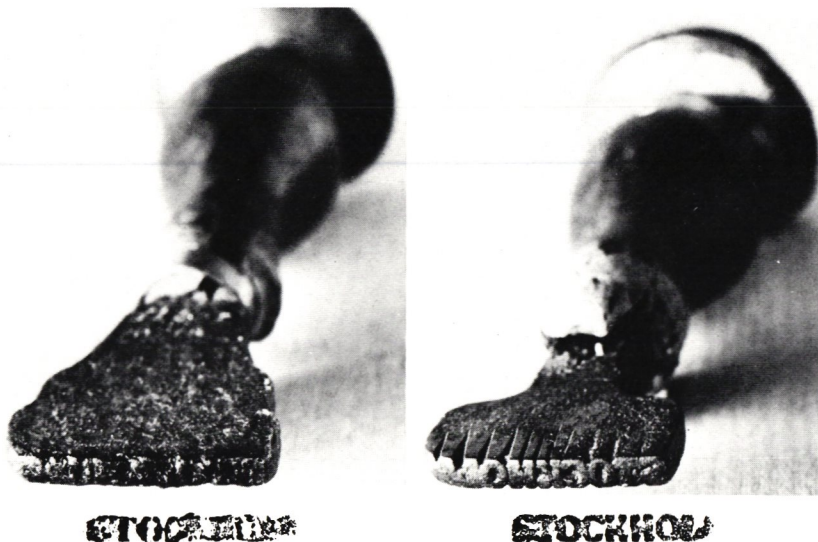
De första typerna

Vad många stämpelintresserade säkert inte känner till är att en rad av de stämpelavtryck man söker, har sina ursprung från stämpelstampar som faktiskt finns bevarade på Postmuseum. Tyvärr kan vi inte ståta med stampar från 1686, då de första svenska stämplarna togs i bruk, eller från 1700-talet. Den vetgirige besökaren får istället nöja sig med att studera försändelser med B- och F-stämplat (B — för betalda brev, F — fribrev motsv. tjänstebrev) på frimärksvåningen i Postmuseum. Dessa stämplat infördes alltså 1686 i januari. Förmodligen var de gjorda av ett hårt träslag då de mycket snabbt slets ned. Dessa Stockholmsstämplat kom att avlösas av andra liknande typer vilka sedan var i bruk fram till 1708. De senare typerna var utförda i metall — möjligen järn. Avtryck på försändelser av de första ortstämplat, som tagits i bruk i Stockholm och i svenska postkontor på ockuperad mark (Pernau och Reval) kan man också beskåda i de utställda samlingarna. De kallas för bandeustämplat då de har ortsnamnet inskrivet i en ram formad som ett band. Postkontoren i Pernau, Reval och Riga (avtryck av den sistnämnda saknas i samlingarna) hade stampar 1708—1710. Bandeustämpeln i Stockholm fanns dock kvar ytterligare några år och avlöstes av stämplat i skrivstil utan ram vilka användes 1719—1722. Mindre bandeustämplat återgick man till under perioden 1722—1749. År 1749 infördes enradsstämplat i Stockholm. De var utan ram och med bokstäver som var större.

De äldsta stamparna i Postmuseum.

Några stampar visas fn inte permanent i samlingarna. Stöldrisken har ansetts som alltför stor. Seriösa forskare kan naturligtvis få studera dessa efter överenskommelse.

De två äldsta stamparna som är bevarade kan dateras till början av 1800-talet. De användes vid det enda dåvarande postkontoret i Stockholm (nuvarande Postmuseum!) mellan 1800–1813 och 1808–1819.

*Förmodligen de två sista stamparna av »enradstyp» som använts vid Stockholms postkontor
1800–1813 resp 1808–1819*

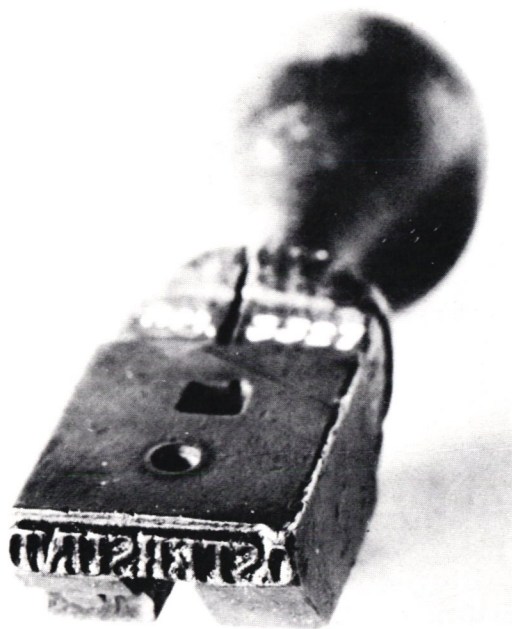
De var av enradstämpel-typ och vi har här förmodligen de två sista stämplarna av denna typ. Stamparna är försedda med enkla träskaft och stämpel av järn. Vem som graverat dessa eller tidigare stampar är för närvarande inte känt. Däremot är gravörerna till många av senare stämplarna kända. Fabriksidkare Daniel Hedlund fick i uppdrag att tillverka stämplarna till Sveriges samtliga postkontor. De levererades av honom den 28 januari 1819. Stamparna sändes redan två dagar senare till postkontoren. Tidigare hade, förutom Stockholm, endast fem orter använt stämplarna. I ett kvitto som undertecknats av gravören den 28 januari 1819 står: »Grafverat 114 Sty: Svärtstämplarna i Stål 1 Rdr 46 sk Sty —». Dessa rakstämplarna liknar enradstämpel-typen men är något större. Mellan 1819 och 1825 levererades fem rakstämplarna till Stockholms postkontor. Avtryck från fyra av dem är kända. En av de som levererades 1825 är bevarad. Den benämns i handböckerna som typ 4. Den är försedd med ett träskaft och en stämpeldel av stål. Två stämplarna som i förstone skulle kunna förväxlas med rakstämplarna är Ödeshög och Östersund. De har båda emellertid varit fyrkantstämplarna

som sedan stympats på årtals- och datumsiffror och använts som ankomststämplar vid resp postkontor.

STOCKHOLM

Mellan 1819–25 levererades fem rakstämplar till Stockholms postkontor. Den som levererades 1825 och benämnes typ 4 har en stämpeldel av järn.

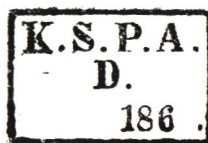
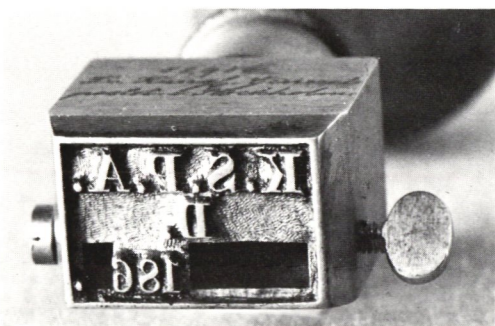
ÖSTERSUND

»Stympade» fyrkantstämplar användes en tid efter cirkelstämpeln (nst 10) intåg. Östersunds fyrkantstämpel tillverkades 1843 och kan följas fram till 1858, då ram och årtalssiffror avlägsnades. Därefter användes den något år som ankomststämpel.

Sveriges äldsta postkontor inrättades i Hamburg 1620. Det upphörde först 1869. I Postmusei samlingar finns fyra stämplar bevarade av de som har använts vid detta postkontor. Den äldsta av dessa var tvåringad och togs i bruk 1848. Den användes förmodligen fram till 1859 eftersom den bevarade stampen hade dessa årtalssiffror monterade, när den inlevererades till Postverkets Persedelförråd. Stämpeln har bokstäverna

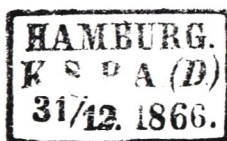

Den äldsta bevarade stampen från det svenska postkontoret i Hamburg togs i bruk 1848 och har en stämpeldel av gjutstål. Den avlöstes som huvudstämpel i mitten av 1850-talet av en annan dubbelringad stamp.

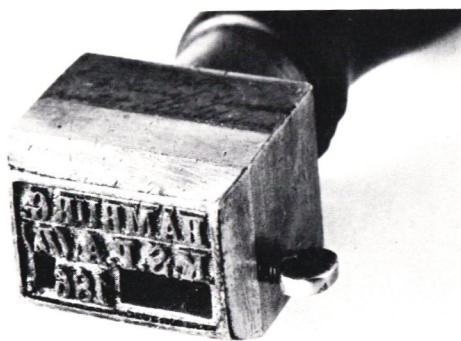

På postkontoret i Hamburg användes flera fyrkantstämplar. En av dem var i bruk i endast en månad – januari 1860. Den användes främst för post som transiterats över Danmark och det danska postkontoret i Lübeck.

K.S.&N.P.A. (Königl. Schwed. und Norweg. Post-Amt) upptill och HAMBURG nedtill. Det svenska postkontoret ombesörjde även norsk posthantering. Tre fyrkantstämplar har påträffats i samlingarna. En av dem användes endast i januari månad 1860. Den saknade ortsnamnet HAMBURG men var försedd med inskriptionen K.S.P.A. och därunder ett D. (Königliches Schwedisches Post-Amt — Dänemark). Den användes för post som transiterats över Danmark.

Denna stamp ersatte den »kortlivade januari-stampen». Den togs i bruk i februari 1860 och användes till den 31 december 1866. Stämpeldelen är av gjutstål. Förmodligen tillverkades Hamburgstamparna i Tyskland då de svensktillverkade stamparna vid denna tid var av mässing. Dessutom saknas gravör- och leveransuppgifter om Hamburgstamparna i Perse-delförrådets handlingar.

Under Hamburgkontorets sista år användes två stampar. (En icke bevarad cirkelstamp hade förkortningen K. S. P. A.) Den användes något år parallellt med en annan stamp som togs ur bruk 1866. Sista användningsdagen bör ha varit den 31 mars 1869 då postkontoret upphörde.

Normalstämplar

År 1952 gav Sveriges Filatelist-Förening ut en handbok över svenska post- och makuleringsstämplar 1685–1951. I handboken redovisas olika stämpeltyper som har varit i bruk under århundradena. Stämpeltyperna kallas här för normalstämplar dvs sådana bruksstämplar som har använts vid postanstalterna i posthanteringen.

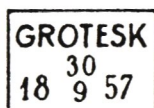
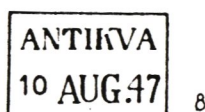
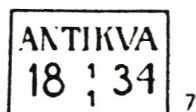
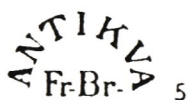
Dessutom förekommer begreppet försöksstämpel dvs sådana som har använts vid postanstalter på prov. De olika normalstämplarna skiljs åt av olika kännetecken. När man har ansett att en stämpel har haft tillräckligt många avvikande drag, får den ett eget nummer. Som exempel kan nämnas bågstämpeln, som infördes 1830 och är en cirkelstämpel, har bokstäver i antikvastil, delat årtal som beskriver en båge. Denna typ kallas för normalstämpel 6. Nästa stämpeltyp kom i slutet av 1830-talet. Den har fyrkantsram, bokstäver i antikvastil, delat årtal men årtalet vågrätt. Den kallas för normalstämpel 7. Om detta låter krångligt för läsaren så kanske hon/han får bättre hjälp av illustrationen med förteckning över normalstämplarna.

Undertecknad förstår för övrigt inte varför normalstämplarna inte har kallats för stämpeltyper. Det är dessutom lite märkligt att numreringen inte är kronologisk dvs normalstämpel 16 infördes allmänt 1874–75, medan normalstämpel 14 kom först 1883. Hursomhelst så anges normalstämpel (nst) samt nummer, i denna artikel, då olika stämpeltyper beskrivs.

Skrivstil

ANTIQUA

Förteckning över olika normalstämplar (urspr. SFF:s stämpelhandbok 1952).

Förkortningar i bildavsnittet:

ANT – Antikvastil

GRO – Groteskstil

EGY – Egyptiennestil

ELZ – Elzevirstil (bokstäverna, som är
rel. korta följer ramens båge)

Ramform:

Oval ram

Bandeauxram

Cirkelram

Fyrkantsram

Halvcirkelform utan ram

Halvcirkelform med ram (här ej med)

Rak, utan ram

Rak, utan ram, i skrivstil

Andra särskiljande egenskaper:

Heldragen ram

Punkterad ram

Streckad ram

Utan ram

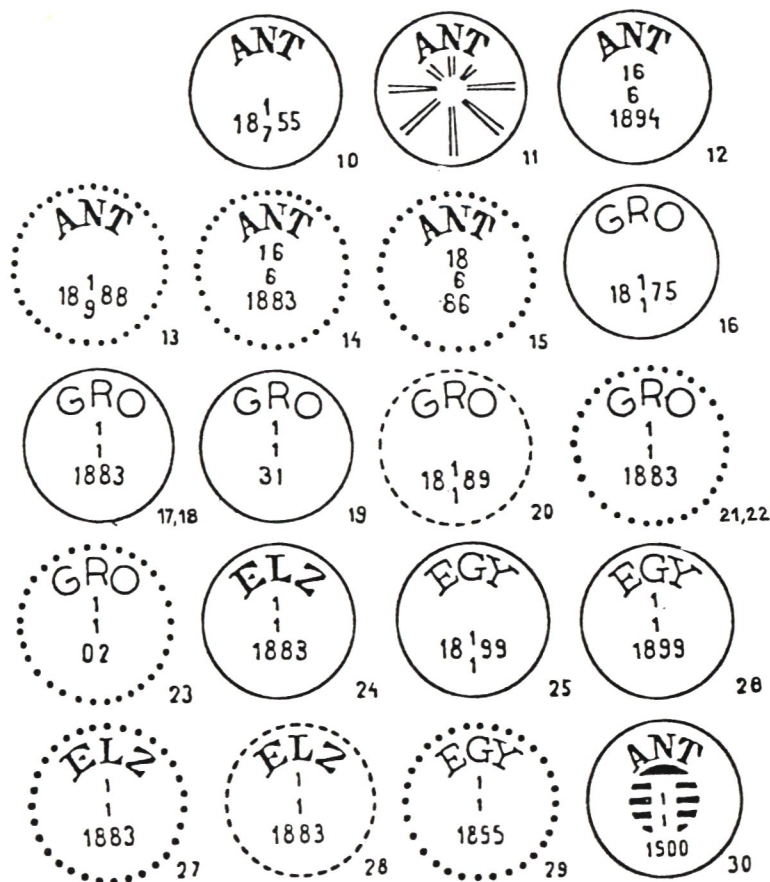
Årtalets placering:

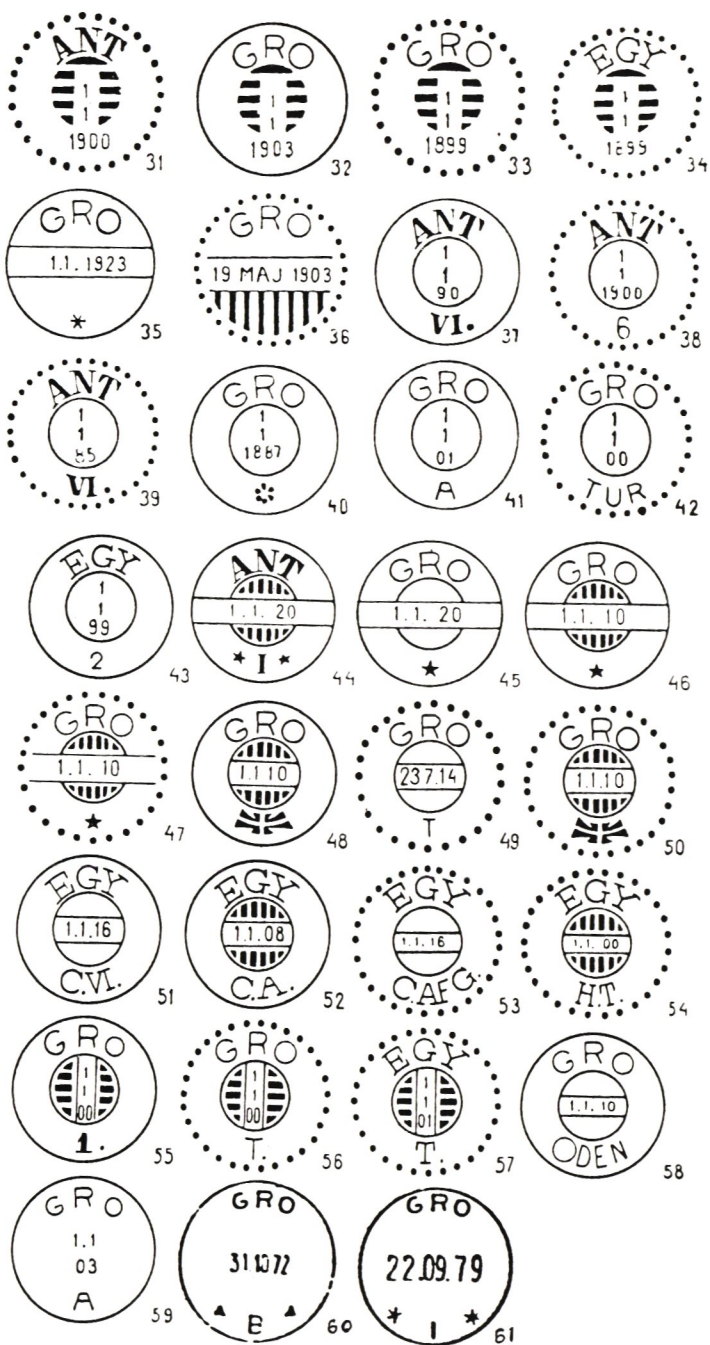
Delat årtal i båge

Delat årtal – vågrät

Årtalet förkortat

Helt årtal

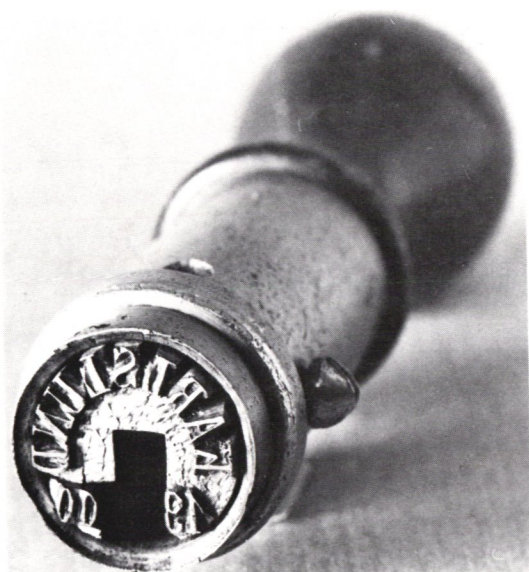

Stampar av cirkeltyp

Fyrkantstämplarna som användes vid svenska postkontor var av mässing. De levererades från 1835 fram till mitten av 1850-talet. På grund av att ramen i stampen var för stor till omfånget skadades den lätt. Stämplat av denna typ slets därför fort ned. Redan ett år innan typen togs i bruk erhöll Stockholms postkontor en cirkelstämpel med bokstäver i antikvastil, delat vågrätt årtal — normalstämpel 10. Av någon okänd anledning ansågs den inte uppfylla de krav man ville ställa på en stämpel, utan det kom att dröja till i mitten av 1850-talet innan denna typ fick sitt definitiva genombrott. I mitten av 1870-talet levererades en annan stämpeltyp till de poststationer som öppnade då. Den kallas för normalstämpel 16. Den har bokstäver och årtalssiffror utformade i groteskstil samt är något mindre än sin föregångare.

Dessa stämpeltyper hade årtalssiffrorna »18» fast placerade. De kunde inte bytas ut som de övriga stilarna. Vid sekelskiftet skulle dessa stämpeltyper inlevereras till Persedelförrådet för utbyte till nya typer. Några postanstalter fick behålla sina gamla »trotjänare» och lät någon guldsmed eller annan hantverkskunnig person på orten gravera om »8» till »9». Det är känt att en sådan ändring utfördes vid ett tjugotal orter.

En cirkelstamp (nst 10) med stämpedel i mässing som levererades till poststationen i Karls-lund den 12 oktober 1869. Före år 1869 erhöll endast postkontor och postexpeditioner stämplat. Poststationerna utväxlade post med sina överordnade postanstalter och ansågs tidigare inte behöva brevstämplar.

Poststationen Karlslund som låg i Västergötland 15 februari 1861 — 30 juni 1898 erhöll en stämpel, av nst 10 den 12 oktober 1869. Poststationen bytte namn till Udenäs den 1 juli 1898 och levererade stämpeln åter till Persedelförrådet. Stämpeln sändes emellertid efter någon månad till en annan poststation — Karlslund i Närke — som öppnade den 1 oktober 1898. Där användes den i ca två år. Under denna tid hade man ändrat årtalssiffran »8» till »9». Stämpeln finns nu på Postmuseum och har årtals-siffrorna 1900 fast placerade i stämpeln. Den nst 10-stämpel som troligen har varit längst i bruk in på 1900-talet är från Strömstad och har datumsiffrorna 27/5 samt 1912 kvar i stampen. Man skulle alltså kunna påträffa denna stämpeltyp på Gustav V i medaljong-frimärken.

Som tidigare nämnts introducerades en ny stämpeltyp i mitten av 1870-talet — normalstämpel 16. Några större orter erhöll denna typ redan på 1850-talet, men det stora genombrottet kom 1874 då en mängd poststationer öppnade. En stämpel i samlingarna som är ifrån poststationen i Nysätra i Uppland har årtalssiffrorna 1879 och datumsiffrorna 30 kvar i stampen. Månadssiffran som inte finns längre borde ha varit 6, vilket skulle ha fullbordat sista användningsdagen. Nysätra öppnade den 1 januari 1875. Samma datum och år öppnade Lundby Stommen i Västergötland. Stationen erhöll en normalstämpel 16 innan öppningsdagen 1875. Den fanns kvar då stationen stängdes 30 april 1896. Här finns också datum och årtalssiffror bevarade dock 29/4 1896.

En av två kända stampar Malmö Post är bevarad. De användes vid postkontoret i Malmö för angivande av med vilken ångbåtslägenhet brev-försändelser till Köpenhamn avsänts. Stamparna har också troligen använts såsom vanliga brevbäringsstämplar. Stämplarna har med säkerhet använts med 1-7 POST (danska motsvarigheten till tur). I den stamp som finns på Postmuseum finns datumsiffrorna 30/10 och året 1901 kvar. Det skulle kunna tyda på den sista användningsdagen. Stämplarna togs i bruk 1882. Stämpeltypen kallas för nst 17.

En stämpeltyp som allmänt introducerades 1883-84 var nst 14. Typens karakteristiska drag är: cirkelstämpel, punkterad ram, antikvastil, helt årtal.

En poststation som öppnade den 1 juli 1899 i Rosforsbruk, Norrbotten, försågs med en nst 14. Stationen använde denna stämpel tills den upphörde den 31 augusti 1926. Normalstämpel 14 var försedd med hela årtal som var tillverkade i ett enda stycke. Dessa byttes alltså succesivt varför något problem vid övergången till nytt sekel inte behövde uppstå. Några årtals- eller datumsiffror (kallas egentligen för datumstilar) finns inte kvar i Rosforsbruk-stampen men i Postmusei samlingar av stämplade frimärken kan den följas under hela perioden.

Avtryck av stampar i Postmusei ägo — Nysätra och Lundby Stommen (nst 16).

Avtryck av stampen »Malmö Post». Två stampar var i bruk under perioden 1882 — 30 oktober 1901.

En annan nst 14 som saknar datum och årtal är den stamp som användes vid poststationen i Johannishus, Blekinge. Stationen öppnade den 8 juni 1889 och erhöll denna stamp redan då. Drygt 10 år senare användes den som mordredskap då t f poststationsföreståndaren Ernst Cederberg i Johannishus slogs ihjäl natten mellan 6 och 7 oktober 1899. Huruvida stampen kom att användas såsom brevstämpel efter denna händelse är för närvarande okänt.

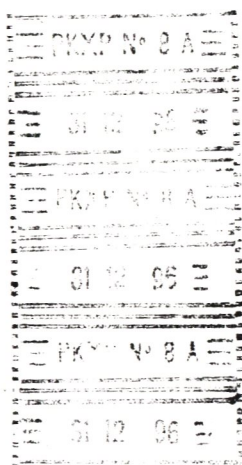
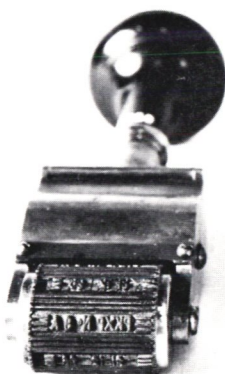
Försöksstämplar

Mellan 1878 och 1885 utfördes arbeten med att framställa stämplat med annorlunda utformning. Generalpoststyrelsen fruktade, att mindre nogräknade personer skulle försöka avlägsna stämpelsvärtan från makulerade frimärken. Dessa skulle då kunna återanvändas. Det föranledde Postverket att på prov låta tillverka stämplat, som medelst en roterande trissa kunde riva hål i frimärkena — s k ventilstämplat. Senare, år 1880, tillverkades »bikupestämplat» med stora rutmönster som var applicerade centralt i stampen. Dessa stampar tog upp mer stämpelsvärta och lämnade således större färgmängd på frimärkena. Den 16 juni 1882 antogs ett förslag som lämnats av hovgravör Anton Salmson, som tillverkat en stämpel i stål, där stämpelringen bestod av vassa taggar. Ringens taggar skulle göra fördjup-

ningar i frimärket men lämna försändelsen oskadad. Tidigare ventilstämplat hade tyvärr åsamkat skador på försändelserna. Den nya stämplarna var den tidigare omnämnda normalstämpel 14. Den punkterade ramen hade en funktion att fylla och var inte blott estetisk. Postmästare Tunelius vid Katrineholms postkontor hade tydligen inte informerats om den godkända typen eller också var han inte nöjd med den, då han på eget initiativ lät tillverka tre stycken försöksstämplar som »makulerade frimärket oberoende av trycksvärta». Stämplarna godkändes emellertid inte av Generalpoststyrelsen. Det skulle ju ha förefallit lite märkligt om Tunelius' stämplat hade börjat massproducerats, eftersom man bara något år tidigare hade godkänt Salmsons typ och skrivit kontrakt med honom. En av Tunelius' stämplat är bevarad. Den kallas för Katrineholms pärlcirkelstämpel p g a att den har en ram bestående av små runda ringar — pärlor. Datum saknas i stampen men året 1884 finns kvar. Den första Tuneliusstämplarna hade en sågtandad ram och användes i Stockholm en kort period under 1883 enligt registrerade avtryck. Katrineholms pärlcirkelstämpel användes under januari 1884 och Katrineholms kronstämpel har endast påträffats som avtryck under perioden 14/1 — 4/3 1884.

År 1896 var det dags igen för nya försöksstämplar. Postmästare J A Olsson vid Jönköpings postkontor hade tröttnat på den gängse stämplingen med stämplat. Han ansåg det så bullersamt, att det påminde om bullret på en kopparslagareverkstad. Det framgår inte av hans skriftväxling med Generalpoststyrelsen om han stördes mest på måndagarna. . . Olsson hade emellertid konstruerat en speciell rullstämpel. Den ansågs, av de styrande i Stockholm, fungera utmärkt, då den även var självinfärgande och inte behövde ha någon kautschukplatta som underlag. Senare samma år utlämnades den Olssonska brevstämplingsapparaten på prov till postkontoren i Göteborg, Malmö och Stockholm samt även till några ambulerande postanstalter. Två stämplat finns på Postmuseum. Den ena av dessa användes vid Stockholm N (Norr) och har datumsiffrorna 11/11 samt året 96 i stämplarna. Den andra har använts vid postkupéexpeditionen PKXP nr 8 A och har datum 31 december 1896. Rullstämplarna godkändes inte av Generalpoststyrelsen beroende på att den inte lämnade något relieftryck på frimärkena. Detta skedde nämligen vid stämpling med stämplat och ansågs önskvärt.

Andra intressanta försöksstämplar i samlingarna är de s k schweizerstämplat som tillverkades i mitten av 1950-talet av firman Alb: Güller Söhne, Hüttikon. År 1956 inköptes till Postverket 19 stämplat att användas på prov vid ett antal postanstalter. Stämplatarna var försedda med ett ledat skaft som skulle möjliggöra god avstämpling av tjocka försändelser. Proven utföll emellertid inte till belåtenhet. Två stämplat som inte är skrotade har använts på Sandviken 1 resp Sundsvall 1. Signifikativt för stämplatarna är att

Tunelius' pärlcirkelstämpel och Olssons rullstämplar är tre försöksstämplar som finns i samlingarna på Postmuseum.

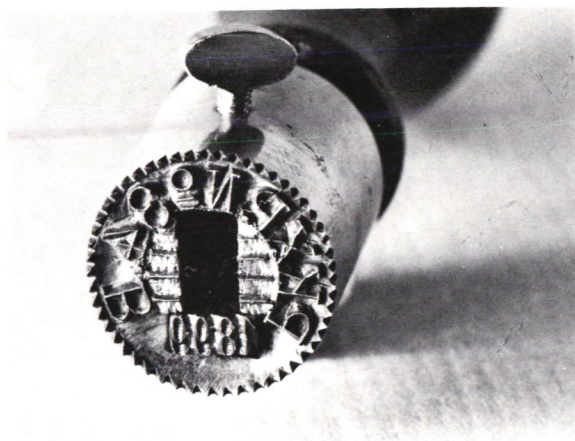
Schweizerstämplarna hade ledat skaff för att man skulle kunna stämpla buckliga försändelser. Nitton stämpel inköptes 1956 av Postverket för att användas på prov vid olika postanstalter.

samtliga har litterabeteckning S omgivet av två stjärnor. Bokstaven »S» står förmodligen här för Schweiz. Stampen från Sandviken har 11. 3. 63 framvridet, vilket möjligen kan vara sista användningsdagen.

Ambulerande postanstalter

Ett utförligt reglemente angående postbefordran på järnväg utgavs i Generalpoststyrelsens cirkulär nr 2 den 26 januari 1863. Där föreskrevs bl a följande »Å bref, som till stationen ankomma från annan poststation vid linjen och således ej blifvit å postkontor eller postexpedition behandlade skola innan breffven utlemnas, af ankomststationen, frimärkena makuleras medelst anbringande å desamma, i trycksvärta, af namnstämpel». I ett annat stycke kan följande komplettering läsas: »Deremot böra å poststationerna icke makuleras frimärken å sådane bref, som aflemnas till befordran genom järnvägen». Dessa två strofer lämnar en redogörelse över de sk strålstämplarnas användning vid vissa poststationer. Strålstämplarna var ämnade att användas först och främst som ankomststämplar vid poststatio-

ner utmed olika järnvägslinjer. De var alltså inte i bruk vid någon postku-
péexpedition utan i anslutning till dessa. Strålstämplarna utdelades även,
mot alla reglementen, till poststationer som låg vid vissa landsvägs- och
ångbåtslinjer. Stämplarna, som kom att användas under perioden 1863 –
1869, var 80 till antalet. Utav dessa är 73 kända. Följande stam-
par är bevarade i Postmuseum: Borgstena, Christineberg, Gemla, Hjortqvarn,
Pålsboda, Storvik, Trollenäs och Åmot. Ytterligare två stam-
par har funnits tidigare nämligen Lunds Poststation och Rosersberg. De stals dock för ett
antal år sedan.

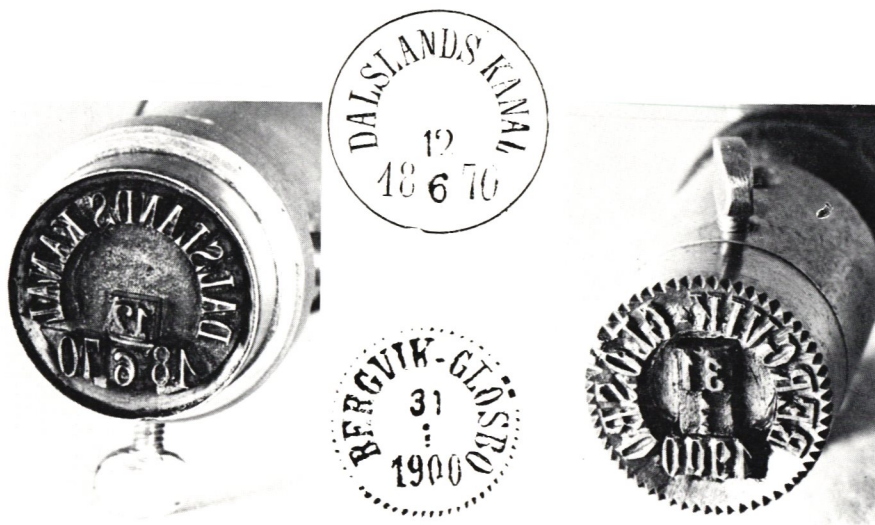

*Två järnvägsstämplar som har använts på linjerna Stockholm – Katrineholm resp Ockelbo –
Gefle.*

Postmuseum har även erhållit järnvägsstämplar. Ett något lustigt exempel på en sådan är stämpeln PKXP (Postkupéexpedition) nr 34 B av typ nst 34 med årtal 1899 utan datum. Det lustiga ligger i de egendomliga makuleringsstreck som fyller ut inre delen av stampen. De är ovanligt smala och är placerade med större avstånd från varandra än vad som är normalt för denna stämpeltyp. Dessutom saknas det makuleringsstreck som ska bilda »tak» ovanför datumet. Om stampen har använts fanns den ombord på postkupén år 1899 då den rullade längs linjen Stockholm – Katrineholm. Postkupé nr 34 var öppen 15 maj 1883 – 30 september 1908.

På varje resa med en postkupé fanns en kupémästare och några postiljoner som tillsammans bildade ett »lag». Varje lag hade bla sin stämpel. Detta förklarar de olika litterabeteckningarna i stamparna – A, B, C, D osv. På linjen Stockholm – Katrineholm åkte två lag eftersom stampar med 34 A och 34 B användes.

En annan intressant järnvägsstämpel är PLK (Postiljonskupé) 264 A. Den är av samma typ som nämnts ovan men här finns normala makuleringsstreck. Stampen har datum – 10 mars – och året 1902. Om det är sista användningsdagen skulle den ha varit i bruk i drygt två år. På denna linje användes från 1893–99 dubbelnamnade stämplat dvs med linjens hela sträckning utskriven »Ockelbo – Gefle». Sådana stämplat användes vid postkupéexpeditionerna från 1877 till sekelskiftet. År 1900 fick de stämplat med förkortningen PLK.

Sveriges första ångbåtspostexpedition – »Dalslands Kanal» – använde en stamp som graverades den 28 juli 1869 (nst 10). Den togs ur bruk den 6 december 1870. Lantbrevbärrarlinjen Bergvik – Glösbo öppnade 1891. Stampens sista användningsdag var den 31 januari 1900.

Ångbåtsstämplar

I och med en av Generalpostdirektör Roos företagen tjänsteresa med ångbåt längs linjen Göteborg — Vänersborg — Strand på Dalslands kanal, skrevs en hemställan till Kungl. Maj:t den 30 september 1869, om inrättandet av en ångbåtspostexpedition. Roos hade redan tidigare, den 9 september, gjort en överenskommelse med ångbåtsbefälhavaren ombord på fartyget Laxen om sagda expedition. Kungl. Maj:t beviljade överenskomsten. Denna, Sveriges första ångbåtspostexpedition, försågs med en datumstämpel med beteckningen »Dalslands Kanal». Stämpeln, som var av gängse utseende för denna tid dvs av typ nst 10 graverades den 23 juli 1869 och har datum 6 december och årtalet 1870, vilket alltså skulle vara sista användningsdagen. Den första ångbåtspostexpeditionen följdes år 1870 av ytterligare 18 stycken. Härmed inleddes en ny epok som inte slutade förrän expeditionen ombord på fartyget Öland II, som trafikerade Kalmar — Färjestaden, upphörde 1952.

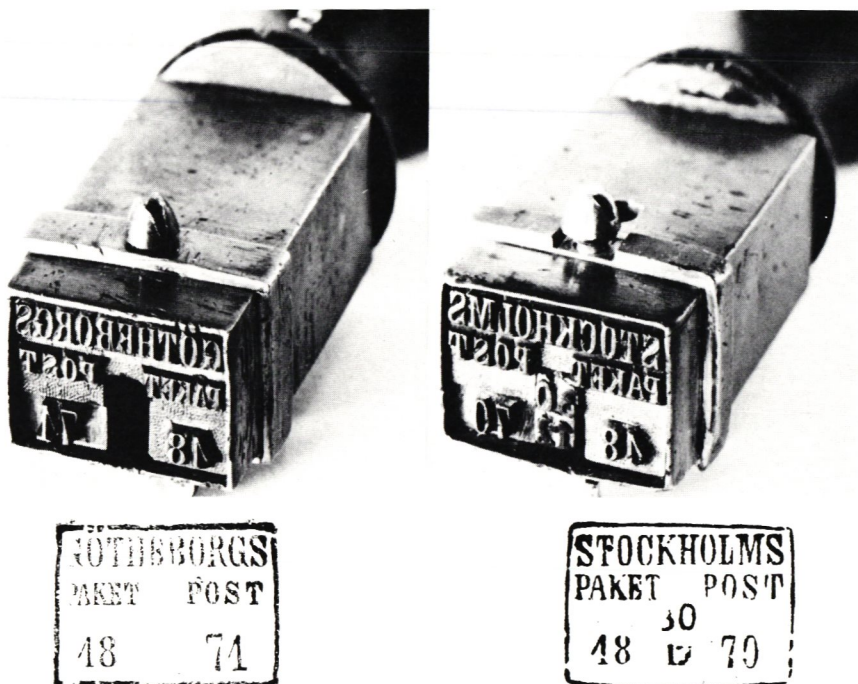
Lantbrevbäring

Lantbrevbäringen inrättades den 24 december 1877. År 1885 togs den första stämpeln i bruk. Den användes på linjen Degeberga — Hörröd i Skåne. De första stämplarna hade beteckningen »Landtbr. och ett nummer som korresponderade mot ett dito i en tidtabellsamling. I några fall förekommer romerska siffror efter numret i stampen. Två nummerstampar finns i Postmusei samlingar. Den ena är Landtbr. nr 173 använd på linjen Nås — Näfveråsen 1890—97. Stampen, som saknar datum och årtal, är en nst 14. Den andra är Landtbr. nr 175. Den är av samma typ som föregående och även här saknas både datum och årtal. Stampen var i bruk på linjen Leksand — Kilens By 1890—1899. År 1890—91 erhöll ett större antal linjer sina första stämplat. De stämplarna hade en annan beteckning än tidigare. Nu hade man angivit linjens hela sträckning. En sådan stämpel är från linjen Bergvik — Glösbo. Här är förmodligen stampens sista datum- och årtalsstilar bevarade då man kan se 31/1 1900. Denna Hälsinge-linje öppnades 1891.

Paketpost

Vid de större postanstalterna anordnades tidigt speciella paketexpeditioner. De första paketpoststämplarna togs i bruk vid postkontoren i Göteborg och Malmö den 9 juni 1860 resp 18 mars 1865. Stockholm erhöll sin första paketstämpel den 10 oktober 1863. Två stycken fyrkantstämplar är bevarade — från Göteborg och Stockholm. Göteborgsstampen har följande lydelse »GÖTHEBORGS» på översta raden och »PAKET POST» på andra raden. Årtalet 1871 finns kvar. En cirkelstämpel (nst 10) graverades den 16 januari 1871 med lydelsen Göteborg paket. Man får anta att fyrkantstämpeln då togs ur bruk. Stockholms fyrkantstämpel har motsvarande lydelse

som sin släkting från Göteborg. Här har vi datum — 30 december samt året 1870, vilket kanske är sista dag. Den kom också att avlösas av en nst 10 som levererades den 17 december 1870 och hade lydelsen »Stockholm paket». En märklig omständighet är, att dessa paketpoststämplat av den första typen tillverkades efter en modell som hade övergivits på 1850-talet. En förklaring kan vara att den långa texten PAKET POST inte ansågs få rum i en cirkelstämpel. Stamparna var heller inte avsedda för makulering av frimärken vilket däremot cirkelstämplarna var.

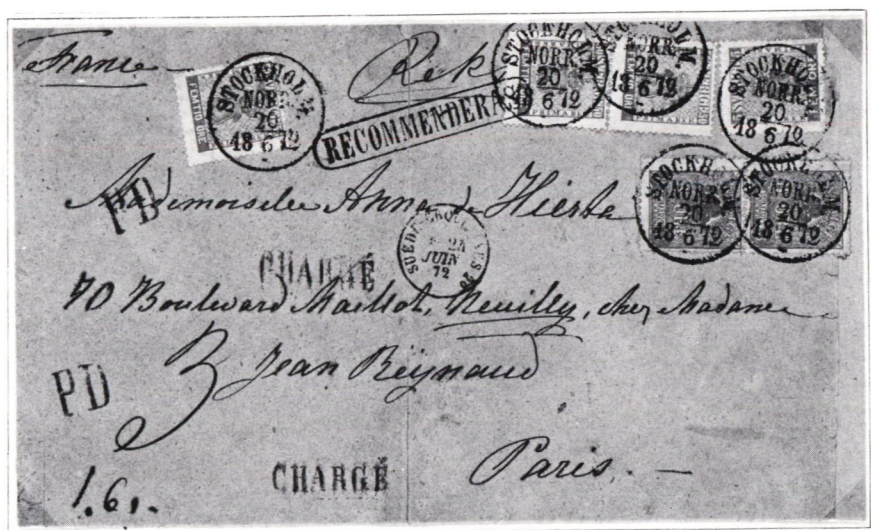

Två intressanta paketpoststämplat av fyrkantstyp är från Göteborgs resp Stockholms postkontor. Göteborg, som här stavas med H, erhöill denna stamp den 9 juni 1860. Fyra år senare stavades Göteborg utan H.

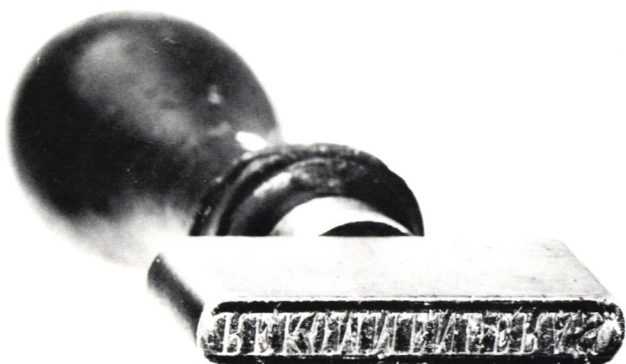
Lösenstämplat

Lösenstämplat användes på otillräckligt betalda eller obetalda brev från 1843 till 1874. På 1840-talet fanns det endast en lösenstämpel. Den användes för försändelser som ankom eller transiterades över postkontoret i Helsingborg. Den 1 januari 1855 utväxlade Sverige lösenstämplat med Frankrike p g a den stora postmängd som behandlades vid franska postkontor med svenskar som avsändare eller adressater. De svenska utväxlingspostanstalterna erhöill franska lösenstämplat som var ämnade för otill-

räckligt betalda brev till Frankrike. Den ambulerande postkupén på linjen mellan Paris och gränsstationen Quiévrain använde sig av en rad svenska stämplat. Malmö postkontor och Södra stambanans postkupéexpedition var försedda med stämparna »8» och »16» som angav beloppet i decimer av franc dvs 80 resp 160 centimes. Man får förmoda att ett brev av enkel viktclass till Frankrike lösenbelades med 80 centimes. Två stamplar som har varit i bruk vid Stockholms postkontor är »63 öre» och »1 Rdr 8 öre». De användes mellan 1858–66 resp 1858–62. Lösenavgiften var 63 öre för brev under perioden 1858–64 från Tyskland, England, Italien, Holland. Brev med stämpeln 1 Rdr 8 öre är kända från Storbritannien 1858–59. Andra intressanta bevarade lösenstämplat är sådana utan örebeteckning som 25., 36 och 54., vilka har använts vid postkontoret i Stockholm. Den sistnämnda fanns (54.) vid Stockholms kontrollkontor.

Den 31 oktober 1867 undertecknades ett postfördrag mellan Sverige och Frankrike. I ett expeditionsreglemente upprättat den 31 december samma år finns noggranna regler om posthanteringen mellan länderna. Utväxlingspostanstalterna Stockholm, Malmö, Ystad och Södra Stambanan försågs därför med stämplatarna PD, PP, Affranchissement insuffisant och Chargé. Chargé användes på rekommenderade brev. Stämpeln PD åsattes brev frankerade till bestämmelseorten och PP på brev som frankerats delvis dvs till fransk utskräppningshamn om brevet skulle sändas vidare. Stämpeln Affranchissement insuffisant påsattes brev som blivit ofullständigt frankerade. Stämpelavtrycken skulle vara röda. Brevet ovan har stämpelats efter reglementet. Det har påteckning »Franco» och stämpel Recommanderas samt Chargé, och PD då det är riktigt frankerat. I brevtaxan från den 27 januari 1868 finns portot 42 öre per 10 grammer angivet. Rekommandationsavgiften var 35 öre. Brevet har siffran »3» nedtill till vänster vilket betyder antalet portosatser. Brevet ska således vara frankerat med $3 \times 42 + 35$ öre = 161 öre. Portot 42 öre gällde brev sända direkt till Frankrike. År 1876 ändrades portot till 20 öre. (Siffrorna längst ner till vänster på brevet anger portobeloppet.) Brevet är i privat ägo.

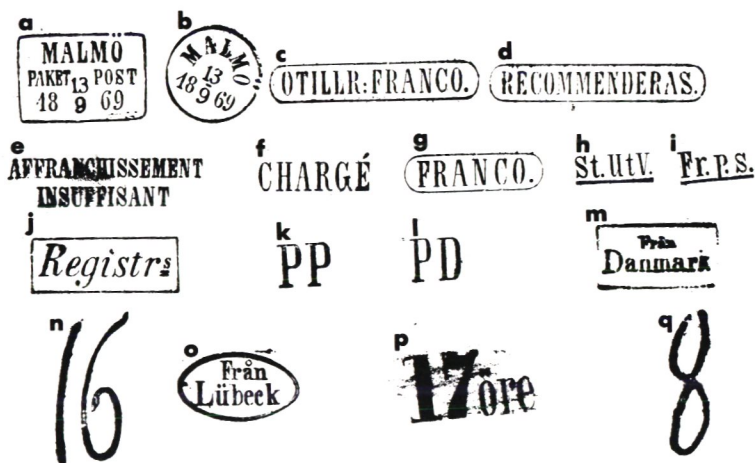

REKOMMENDERAS.

REKOMMENDERAS.

De första stamparna med text »Recommenderas» graverades den 1 september 1864. De tilldelades utväxlingspostkontoren för att användas till värdepost ämnad för utlandet. Vid denna tid fanns sk öppna och slutna rekommendation. Det förra motsvarade våra dagars assurering. Den 29 november 1873 infördes begreppet assurans. Samtliga ass-brev och rek-brev skulle från detta datum föras med stämpeln »WÄRDE». Den 2 november 1871 graverades 136 st sådana stampar. År 1882 tilldelades postanstalterna »R»-stampar för stämpling av rek-brev. Wårde-stampen användes nu endast för ass-brev. Ovan visas avtryck av »Recommenderas» i den äldre antikvastilen och 1870-talsstilen grotesk. Likaså tillverkades Wårde-stamparna först i antikva och sedan i grotesk.

En inventering gjordes på hösten 1869 av samtliga postanstalters stampar och sigill. Här kan vi se avtryck av Malmö postkontors samtliga brevstampar. Denna postanstalt var ett sk utväxlingspostkontor. Då uppgifter om gravering saknas anges detta inte. a) Stampen graverades den 18 mars 1865. b) Stampen graverades den 31 januari 1865. c) Stampen graverades den 1 september 1864. d) Se föregående. e) (Otilräcklig franco). f) Stampen graverades den 22 januari 1864 (värde). g) Stampen graverades den 1 september 1864, användes för fullt betalda försändelser till utlandet. h) Stampen graverades den 25 oktober 1868 (Styckevis utväxlade) – statistikstamp för försändelser från Frankrike. Fyra st. graverades samtidigt för olika utväxlingspostkontor (en stamp finns på PM). i) (Franska postsäcken) – en stamp finns på PM. j) (Registreras) – Infördes vid några postanstalter under tidig frimärkstid då kartering av vanliga brev upphörde. k) Pour payer (Otilräckligt porto) – stampen graverades den 22 januari 1868. l) Payé destination (porto erlagt) – stampen graverades den 22 januari 1868. m) Stamp visande brevets utsprungsland. n) Fransk lösenstamp (finns på PM). o) Stamp visande brevets utsprungsland. p) Överstruken med blåkrita. Stampen togs ur bruk 1869.

Denna typ är tidigare okänd. q) Fransk lösenstamp (finns på PM).

Utställningsstämplar eller minnespoststämplar

År 1866 anordnades en stor industriutställning i Stockholm kallad Expositionen. Under utställningen fanns också en postanstalt av tillfällig natur. Sveriges första minnespoststämpel användes vid detta postkontor. Det var en cirkelstämpel med lydelsen »Expositionen» i två rader utan plats för datum eller årtal. Stämpeln skulle anbringas som sidostämpel på försändelsen och var inte avsedd som makuleringsstämpel. I Postmusei samlingar finns förutom denna stamp även ett avtryck på 12 öre vapentyp. Detta utgör ett av de få undantagen »som bekräftar regeln».

Det dröjde ända till 1897 tills nästa filatelistiska avstämplingar kunde företas. Då hölls den »Allmänna Konst- och Industriutställningen» på

Vår första minnespoststämpel — »Expositionen» — använd i Stockholm 1866. Den högra Stockholmsstampen har inskriptionen I. U. nedtill, vilket syftar på »Allmänna Konst- och Industriutställningen».

Djurgården i Stockholm. Den tillfälliga postanstalten hade inte mindre än fem stampar. Samtliga är bevarade i museets samlingar. Tydligt anordnades en tillfällig brevbäringsexpedition på utställningen då en stamp har inskriptionen »TUR». Dessutom finns initialerna I. U. (industriutställningen).

Okända stämplat

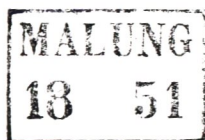
Vid den genomgång av Postmusei samlingar av stampar som undertecknad har bedrivit, påträffades ett antal okända stämplat. De kan delas upp i två kategorier: Stampar som tillverkats men aldrig levererats till postanstalterna och stampar som har levererats men av vilka avtryck hittills är okända.

En intressant fyrkantsstämpel (nst 7) från Malung i Dalarna har kvar årtalssiffrorna 1851. Postkontoret inrättades den 1 januari 1852 och erhö

lagom till öppnandet en stämpel med stavningen »MALUGN». Malung stavades Malugn vid denna tid. På Postmuseum finns en stamp med den felaktiga stavningen Malung, som emellertid aldrig levererades.

En stämpel av nst 16-typ med lydelsen Gullspång och året 1875 levererades inte till poststationen då det upptäcktes att orten hette GULLSPÅNG. Poststationen i Västergötland fick en rättstavad stamp i stället i god tid innan den öppnade den 1 januari 1875.

Ytterligare en felstavad stamp som aldrig togs i bruk var en nst 59 stavad Erlingsboda. Det skulle ha stått ERINGSBODA utan »L». När denna Blekingeort skulle ha fått sin stamp framgår inte då den saknar årtalssiffror. Man kan dock förmoda att det var på 1930-talet eftersom avtryck finns i en förteckning som daterar sig till slutet av 1930-talet. Normalstämpel 59 började levereras allmänt från 1930.

Avtryck av några misslyckade stampar: Malung, Gullspång och Erlingsboda. Samtliga är felstavade och levererades aldrig till respektive postanstalt. Nedtill visas avtryck från stampar som tillverkats i onödan, då postanstalterna aldrig öppnade el. öppnat först årtionden senare.

Några märkliga stamplar är sådana som graverats till postanstalter som aldrig öppnat. Hit hör en nst 16 Wäringssö — 11 februari 1875 är monterat i den. Wäringssö är idag ett litet samhälle i Roslagen. En annan nst 16 — Skönberga 1875 — var man också för tidig med att tillverka. Den 1 januari 1907 öppnade dock en poststation med det namnet i Östergötland men den erhöll då naturligtvis en stamp av annat modernare snitt. Poststationen Skogaholm blev bara en skrivbordsprodukt och en stamp av typ nst 33. Öppningsdagen skulle ha varit den 15 juli 1907. Man öppnade i stället en poststation med namnet Skogaholms Bruk den 1 juni detta år i Närke. Ytterligare ett olycksfall i arbetet representeras av en oanvänd lådbrevstämpel av typ nst 14. Den var tänkt att användas vid Ryd-Sanatoriet.

Ett antal stamplar som undertecknad inte har vetskap om huruvida de har levererats från Postverkets Persedelförråd till berörda postanstalter redovisas här kortfattat. De finns inte noterade i någon katalog eller känd litteratur i ämnet. De kan ju i några fall ändå vara kända bland specialsamlare. Det vore i sådana fall tacksamt om vederbörande kunde kontakta Postmuseum och lämna upplysningar om dessa stämplat.

En säregen stämpel av järn med lydelsen Stockholm inom en ornamenterad ram (fyrkantig) har under 1982 upptäckts i samlingarna. Den påminner något i utförandet om nst 3 d som togs i bruk 1722. Stämpeln är något feldisponerad då bokstäverna i »holm» trängs något för att få plats.

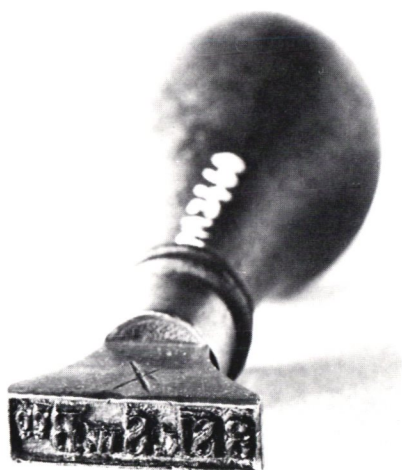

Stamp av järn med ornamenterad ram. Träskrift saknas.

»FÄLTPOSTCONT» står det i en järnstämpel. Av stavningen att döma har denna »rakstämpel» tillverkats under förra hälften av 1800-talet. Kanske har den funnits i beredskap i händelse av krig. De första fältpoststämpelarna, man känner till, är från 1871 och av normalstämpel 10-typ.

FÄLTPOSTCONT

3 Sk. Sw. Bco

Denna märkliga järnstamp FÄLTPOSTCONT återlevererades förmodligen tillsammans med två andra likartade stampar den 12 september 1871 till Persedelförrådet. Stampen till höger – 3 sk Sw Bco – kan ha varit en lösenstämpel.

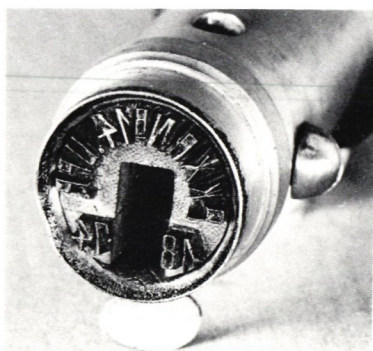
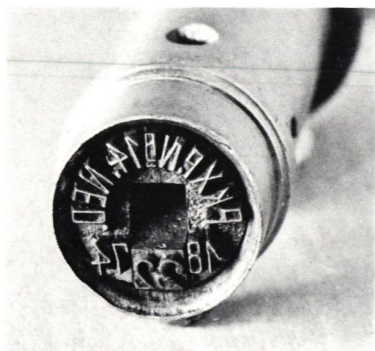
En stämpel med den kryptiska inskriptionen »3 sk Sw B^{CO}» inom ram kan ha använts som lösenstämpel. År 1858 var trycksaksportot till Danmark 9 öre. Detta porto kanske också fanns under de sista månaderna av skilling bancotiden. Förkortningen »Sw» skulle då kunna stå för Sverige eller Svenska för att skilja myntet från danska skillingar. En tidigare icke dokumenterad lösenstämpel – »25 öre» – finns också i samlingarna. Den är helt olik avtrycken från de tre tidigare kända lösenstämparna.

Två stampar – Pkxp nr 14 NED resp UPP – båda med årtal 1874 och den förra med dagen »22» angiven, har tillverkats i nst 16-typ. Pkxp nr 14 trafikerade linje Vislanda – Karlshamn från den 30 juni 1874. Stamparnas årtal 1874 kan tyda på att de av någon orsak ej levererades. De finns för övrigt inte omnämnda i stämpelhandboken från 1952.

Poststationsföreståndare Luttröpp i Majorna tillverkade den ventilstamp – Majorna – som ingår i museets samlingar. Han skrev till Generalpoststyrelsen den 15 april 1880 och berättade om sin uppfinning.

Stampen »Obeställbart I. U.» bör ha funnits vid den tillfälliga postanstalten som var öppen på »Allmänna Konst- och Industriutställningen» från den 15 maj till den 1 oktober 1897. Sex stampar har i så fall tillverkats för utställningen.

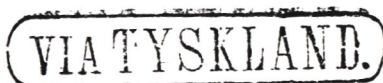
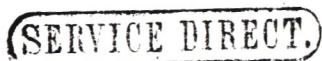
Av de intressanta ledstämplarna som finns på Postmuseum, kan den egendomliga SERVICE DIRECT nämnas. Texten är inskriven inom en ram och stampen tillverkad i mässing. Den graverades den 21 juni 1873 tillsammans med fem andra likadana stampar.

Avtryck av två intressanta järnvägsstämplar. De kan ha använts på linjen Vislanda – Karlshamn.

Luttröpps försöksstämpel Majorna samt till höger en stamp som fanns vid den tillfälliga postanstalten vid »... industriutställningen» 1897.

Stampen »SERVICE DIRECT» graverades tillsammans med fem likadana stampar den 21 juni 1873. Ett postfördrag slöts 1873 med USA och i expeditiönsreglementet från 24 juni 1873 omnämns stämpeln. Den skulle användas för post som utväxlades direkt. Till höger avtryck av en av två stampar »VIA TYSKLAND» som tillverkades den 20 juni 1874.

Avtryck av två FKMB-stampar som finns på Postmuseum.

Två stycken stålstämplar med inskriptionen FKMB (Fack med bevakning av postiljon)-stämplar får avsluta denna uppräknings av konstigheter. Den ena av stämparna har initialerna HLSB — NSJ (nst 59) vilket borde betyda Hallsberg — Nässjö. I den andra står FR — Laxå (nst 58) samt 14/5 38. Det kan vara Frövi — Laxå som åsyftas.

Gravörer som tillverkat brevstampar 1819 — 1978

Fabriksidkare	Daniel Hedlund (1786 — ?)	Nst 4
Medaljgravör	Ludvig Persson Lundgren (1789 — 1853)	Nst 6 och 7
Medaljgravör	Mauritz Frumerie (1775 — 1853)	Nst 6 och 7
Guldsmed	Adolf Teodor Lillja (1815 — ?)	Nst 6, 7 och 10
Gördelmakare	Swen Olof Morell (1804 — 1857)	Nst 6 och 7
Hovgravör	Wilhelm August Barklund (1825 — 1892)	Nst 7, 9, 10, 11, 16
Hovgravör	Abraham Salmson (1806 — 1857)	Nst 6, 7 och 10
Hovgravör	Anton Salmson (1831 — 1908)	Nst 7, 10, 12, 13, 14—34, 37—43, 54—57, 59
	G. L. Sidenwall (1837 — 1891)	Nst 10 (tre stampar på prov 1872)
	Georg Schmidt (1859 — 1916)	Nst 46—53, 58
Frimärksgravör	Sven Ewert (1895 — 1959)	Nst 35, 58 och 59
Stämpelgravör	Bruno Marsch (1905 — 1978)	Nst 35, 58 och 59
	Folke Hummel (1915 —)	Nst 59

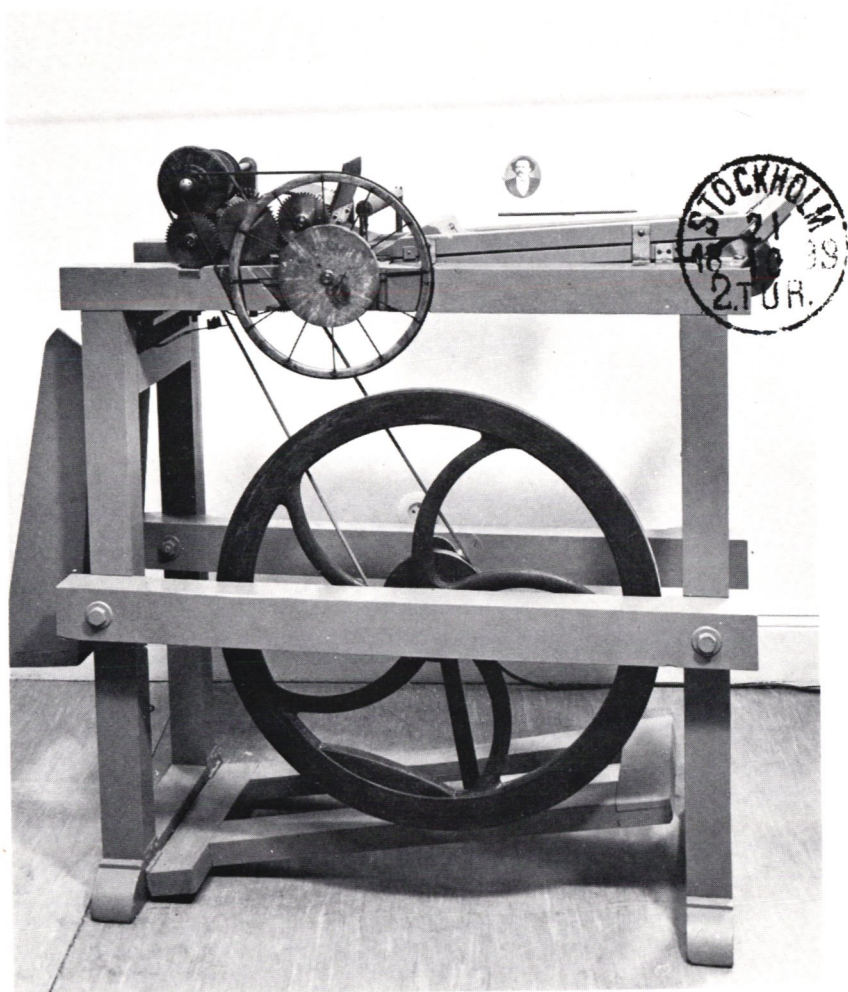
Stämpelmaskinens intåg

I Postmusei lokaler är en säregen skapelse utställd som påminner om en korsning av en gammaldags symaskin (som man trampade) och en slipmaskin. Detta underverk skapades av »vaktbetjenten» Otto Reinhold Lennholm vid Centralpostkontoret i Stockholm. Det var Sveriges första brevstämpelmaskin han hade konstruerat. Denna trampdrivna maskin togs i bruk 1889 och kunde stämpla ca 500 försändelser i minuten. Maskinen användes till slutet av 1905 då tre norska maskiner av märket Krag levererades till postkontoret. Någon stamp till maskinen är inte bevarad. Där-
emot har ett avtryck med skriftlig kommentar tursamt nog påträffats i Postens arkiv. Maskinen användes vid brevbärareexpeditionen och stampen hade utbytbar TUR-siffra 1 — 6. Brevbäringsstämplarna var inte ämnade för makulering av frimärken utan skulle anbringas vid sidan av frimärket eller på försändelsens baksida. Man kan förstå om denna stamp inte har gått att identifiera såsom en maskinstämpel. Den kan lätt uppfattas som en handstamp. Några linjer mellan de anbringade avtrycken som vid senare maskinstämplat finns inte.

Stämpelmaskinerna kom att så småningom få en allt större betydelse allt eftersom brevmängden ökade vid de större postkontoren. Idag finns stämpelmaskiner vid samtliga större postkontor.

Stamp – stativstämpel

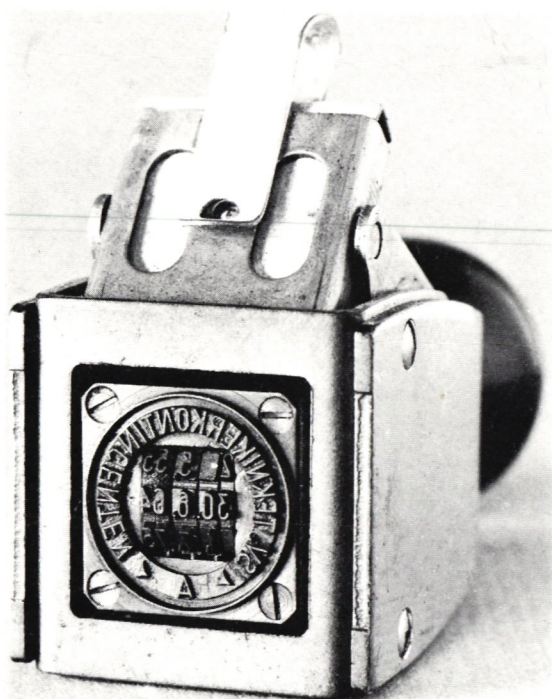
Från 1686 till 1948 har enbart handstämplar använts för makulering av frimärken och andra frankotecken. Det sistnämnda året infördes de första stativstämplarna vid postanstalternas kassor. De postanstalter som erhöll just dessa, det första året, var av klass 20, 18 och 16. Stativstämplarna var i första hand avsedda för postanstalter som skulle tilldelas expeditjonsbord – med eller utan samband med frontaldisk – utan stämpelplattor men med underlägg. Ett stort antal självfärgande stativstämplat beställdes från fir-

Lennholms stämpelmaskin från 1889. I maskinen finns ett urtag för en Stockholm – TUR-stamp. Till höger visas ett avtryck av denna stamp från en handling i Postens arkiv.

man Kryptoteknik. De stämplor som tillverkades av denna firma försågs med två stycken svarta trianglar i stämpelbilden. »Triangelstämplarna» av stativtyp bör kallas för nst 60. De har alltid datum och årtal på en rad. År 1930 togs nst 59, som är en handstamp, i bruk. Stampar av den typen uppvisar oftast datum och årtal på två rader men ibland på en rad. Normalstempel 59-stamparna tillverkas än idag vid Postens Industrier i Ulvsunda men i liten omfattning då behovet av stampar inte är så stort längre.

De första stativstämplornas årtalssiffror kunde vridas fram var för sig. Detta medförde att tiotalssiffran slets fortare än entalssiffran. Efter ca 5 år syntes knappt tiotalssiffran. År 1965-66 beslutade man sig för att införa ändringar i stämplarna. Vid ändringen sammanfördes de båda årtalssiffrorna till ett gemensamt »block» som sedan kunde vridas fram vid varje årsskifte. Innan ändringen var stativstämpeln av evighetskaraktär. Nu blev emellertid stämpeln möjliga årtal begränsade. År 1973 köpte därför Postens Inköpscentral (P I C) ett antal nya stativstämplar från Västtyskland. Stämplarna är av en evighetstyp och försedda med två stjärnor. Årtal och datum är placerade på en rad. Stativen är blågula. Stämpeltypen bör kallas för nst 61. Vid vissa små postanstalter kan den äldsta stativstämpeltypen fortfarande finnas kvar annars har de flesta postanstalterna erhållit den »tyska typen» under 70-talet.

Stativstämplarna började levereras till postanstalterna 1948. De tidigaste försågs med »trianglar» i stämpelbilden. Stämplor, som denna och senare typer, finns på Postmuseum.

Material, skötsel och utseende

De två första stämparna från 1686 var förmodligen tillverkade av ett hårt träslag helt igenom — man har gissat på ek.

De efterföljande stämparna på 16- och 1700-talet bör ha varit tillverkade av järn. Gjutstål uppges rakstämplarna ha framställts av, vilka levererades till postkontoren 1819. Uppgifterna är möjligtvis felaktiga då gjutstålet hade börjat framställas vid Krupps industrier i Tyskland 1813-14 och man får väl förmoda att det kom att dröja ytterligare några år innan stämplarna började tillverkas av det materialet i Sverige. Om rakstämplarna var av järn (ev gjutstål), kom mässing att användas i stor utsträckning till bågstämplarna (1830 — 1837). Cirka två tredjedelar av dessa stampar tycks ha varit av mässing. Fram till 1882 tillverkades de flesta stämparna av mässing. De var mycket billigare att gravera och att framställa. År 1872 kostade det Postverket 13 riksdaler och 50 öre att låta tillverka en stamp av mässing. En motsvarande i gjutstål kostade 18 riksdaler. År 1881 kostade en mässingstamp och en stålstamp lika mycket som tidigare. Hovgravör Anton Salmson lämnade år 1882 in ett anbud till Postverket om att få ensamrätt till gravering av stampar i fortsättningen. Dessa skulle vara av stål men kosta lika mycket som mässingstämplarna hade gjort under de senaste 10 åren dvs 13 rdr 50 öre. Generalpoststyrelsen antog Salmsons anbud och därmed hade stålet fått sitt genombrott.

Vid ett sammanträde hållet hos Generalpoststyrelsen den 28 mars 1911, togs för första gången ett beslut på en brevstamps utseende. Träskafet skulle ha en fri längd av 9 cm och på det tjockaste stället vara 4 cm i genomskärning. Stämpelns yttre kant skulle vara obruten och ej taggad, 27 mm i diameter. Dess inre ring fick ha en diameter av 17 mm. Gravyren måste vara skarp och tydlig, med smala linjer och bokstäver väl skilda åt. Makuleringsstreck fick inte förekomma längre. År 1914 kom andra bestämmelser från Generalpoststyrelsen: »Äro flera datumstämplar i bruk inom en postanstalt, skola de, då så anses behöfligt, skilja sig från varandra genom bokstavsbezeichnung, A, B, C osv».

Postmästaren vid Karlstads postkontor begärde i en skrivelse ställd till Generalpoststyrelsen år 1881 en ny brevstämpel av stål. Denna begäran avsågs med flera motiveringar, bl a att Stockholms brevbärarexpedition sedan lång tid tillbaka använt stampar av mässing och att mässingsstämplarna var billigare att tillverka. I svarsskrivelsen möter vi också ett råd om hur en stamp bör skötas: »att, hvad åter anginge avtryckens större eller mindre tydlighet, denna vid begagnande af såväl stål- som mässingsstämplar hufvudsakligast berodde derpå, huruvida stämplarna hölls rena och hvarje natt sattes i terpentin, så att färgen inte beckade sig uti den begagnade stämpeln». Det framkom också av skrivelsen, att en mässingsstamps normallivslängd utan renovering var fem år — med renovering 10 år.

En stålstamp hade alltså en dubbel så lång medellivslängd. Stämpelns livslängd bedömdes också efter om stämpelborstar användes »eller om

dertill begagnades stämpeldynor eller lådor i hvilket senare fall misshugg lätt egde rum, så att stämpelns kant komme emot dynans eller lådans».

Trycksvärtan som tidigare använts kunde medelst kemisk behandling avlägsnas. För att undvika denna risk försågs postanstalterna enligt Generalpoststyrelsens beslut den 7 april 1877, med särskild stämpelfärg från Wilh. Becker. Firman levererade färg ända till 1896 då firma Wilhelm Lagerholm anlätades.

I tidiga skrivelser från 1800-talets början omnämns s k stämpelbollar för stämpelsvärtans utbredning över stämpelytan. I ett cirkulär från den 27 oktober 1864 rekommenderas stämpelborstar, som vid varje infärgning även rengjorde stämpelytan. I ett cirkulär från 1865 förordas terpentin vid trycksvärtans upplösning och utbredning på stämpelborsten. Från 1869 började man använda sig av särskilda blecklådor klädda med filt för stämpelns förvaring. Från 1885 försågs postkontoren och 1888 även samtliga poststationer med stämpelplattor av kautschuk för att därigenom erhålla tydligare stämpelavtryck.

Varning för stämpelförfalskningar

Postmuseum har i sin ägo drygt 2 000 stampar och stativstämplar. Vi har här endast bekantat oss med en bråkdel. Dessa stampar är otvivelaktigt äkta, vilket påstående man tyvärr inte alltid kan göra om de stämplade filatelistiska objekt som förekommer ute i marknaden. Det händer, inte särskilt sällan, att svaga men dock äkta stämpelavtryck har fyllts i eller påbättrats på annat sätt. Mer eller mindre välgjorda helförfalskningar har också kunnat påvisas. Det sistnämnda fallet belyses i en donation till Postmuseum med 27 förfalskade klassiska, svenska brev. Frimärkena är äkta men stämpelavtrycken manipulerade. Stämpelavtryck kan också ha gjorts med antedaterade stampar dvs stilarna har bytts för att ange ett tidigare årtal och datum. Efter 1948 har detta förfarande tyvärr underlättats då det är mycket lättare att antedatera en stativstämpel, eftersom årtalsiff- rorna kan vridas »bakåt».

Den stämpelbitne bör inte låta sig skrämmas alltför mycket av förfalskningsrisken. Man bör naturligtvis alltid vara på sin vakt och granska erbjudna stämplade filatelistiska »godbitar» mycket kritiskt. Om det finns möjlighet bör stämpelsamlaren jämföra dyrbara tilltänkta stämplade objekt med autentiska avtryck. I vissa fall kan Postmusei samlingar av både stampar och stämpelavtryck vara till värdefull hjälp.

Källförteckning:

Facit 1980–81, Frimärkshuset AB – frimärkskatalog

Facit Ortstämpelkatalog 1982, Frimärkshuset AB

Ivarsson, Ulf: En studie av de svenska lösenstämplarna 1843–1874, Postryttaren -72

Postens Arkiv

Postmuseums föremålssamlingar

Postmuseums dokumentsamlingar

Stenberg, Karl-Erik: Datumlösa ortstämplar 1819–30, SSPD:s Skrifter och meddelanden 1977 och 1981

Stenberg, Karl-Erik & Nilebrant, Stig: Tidiga svenska datumstämplar del I och II 1973 och 1974

Sveriges Filatelist-Förenings handbok – Sveriges frankotecken. 1855–1905

Sveriges Filatelist-Förenings handbok över svenska post- och makuleringsstämplar 1685–1951

Värdefull hjälp har vidare givits av Wolfgang Löhrich, Frankfurt am Main och direktör Rune Zachrisson, Postens Inköpscentral.

Brev, liksom ovanstående, kan vara både vackra och intressanta tack vare stämplarnas mångfald och utseende.

PM nr 3442	Huvudtyp, beteckning Postinventarier-	Underavdelning Specialstämplor	Grupp II.225.b.2.4.
Beskrivning Stämpel av mässing med träskäft för lösenförsändelser.			
Bilaga			
Inskription eller dylikt " 1 Rd:r 8 öre "för lösen.	Material Trä, mässing	Färg Svart, gul	
Storlek (största mått i cm)	Höjd 8,3	Bredd 1,9	Längd 3,9
	Tjocklek	Djup	Diameter
Förvärv X leverans gåva inköp deposition	Från	Datum 8/3 1916	Inköpspris kr
Uppgift om tillverkningsår och användning m. m. Användes 1858 - 1862			
Förvaringsplats nb 1 tr 2 tr deponerad magasinerad	Rum nr 24	Deponerad hos	Magasin F. d. l. c. v. W. K. Fr. u. S. H. f. r. a.

Bl. Inta 59. (Sept. 53.) Postmuseum 2784

